

Дубасенюк О. А. Наукові засади креативної професійної підготовки майбутнього вчителя // Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / за ред. Н. В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – С. 313–336.

НАУКОВІ ЗАСАДИ КРЕАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

О.А. Дубасенюк,
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Житомирського державного
університету імені Івана Франка (м. Житомир),
Тел. 0967338165; E-mail: dubasenyuk@ukr.net

В статье рассматривается проблема духовно-нравственной направленности деятельности Академии международного сотрудничества по креативной педагогике (Украина), которая осуществляется в рамках содружества с Международной академией педагогического образования и Санкт-Петербургской Академией акмеологических наук. Подчеркивается, что приобщение молодежи к культуре является одной из ведущих функций образования в современном мире на основе поликультурного подхода. Важное значение придается исследованию творческой нравственной личности будущих учителей и ее вершинных акмепроявлений на основе инновационных креативных технологий и разработанного акметехнологического комплекса.

Ключевые слова: *духовно-нравственная направленность, Академия международного сотрудничества по креативной педагогике, творчество, креативность, инновационные креативные технологии*

1. Роль Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки у впровадженні наукових підходів у сучасному освітньому просторі.

В умовах євроінтеграційних глобалізаційних процесів виникає потреба в переході до нової освітньої парадигми. Дослідження, проведені українськими вченими свідчать про те, що для молоді характерна розмитість і досить швидка зміна цінностей, життєвих стилів, відсутність морально-етичних і політичних переконань. Це пояснюється зникненням у суспільстві ідеології, культурних і релігійних переконань, розгубленістю перед постмодерністською множиною культурних альтернатив, розмитістю національної та особистісної ідентичності, відчуттям нескінченної свободи і вседозволеності, культом грошей, безвідповідальністю, духом цинізму в ставленні до духовних цінностей [13, с. 8].

Академік В.Г. Кремень зазначає, що «Творчість, інновації, креативна діяльність виступають невід'ємні характеристики творчої особистості, формування якої є сьогодні стратегічною метою освіти» [11, с.11].

У відповідь на соціальні виклики в сучасному суспільстві в рамках співдружності з Міжнародною академією педагогічної освіти було створено Академію міжнародного співробітництва з креативної педагогіки (АМСКП) як громадську неприбуткову організацію на базі Вінницького соціально-економічного інституту університету "Україна" із співзасновниками: Житомирським державним університетом імені Івана Франка та Вінницькою філією Університету сучасних знань. Засновником і науковим керівником АМСКП є доктор педагогічних наук, професор, академік Міжнародної

академії інформатизації, Міжнародної академії наук педагогічної освіти Чернілевський Дмитро Володимирович. За своїми положеннями та змістом діяльності АМСКП є унікальним науково-педагогічним проектом і дослідницьким майданчиком для розробки та впровадження наукових підходів у сучасному освітньому просторі. Діяльність Академії характеризується найважливішою методологічною ознакою: відродженням духовно-культурної спадщини, яке базується на синтезі науки, освіти, релігії, культури.

Прилучення молоді до культури як однієї з провідних функцій освіти в сучасному світі передбачає полікультурну освіту: глибоке і всебічне оволодіння основами національної культури як неодмінної умови інтеграції в інші культури, формування уявлень про різноманітність культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей, що забезпечують прогрес людства та умови для самореалізації особистості, розвиток навичок продуктивної взаємодії з представниками інших культур, виховання в душі миру, терпимості, гуманного міжнаціонального спілкування.

Головною функцією сучасної освіти є забезпечення наступності вітчизняної культури, збереження традиційних цінностей українського народу методом діалогу наукового і духовного знання, пошуку можливості синтезу різних видів знання у практичному повсякденному житті суспільства.

2. Основні напрями діяльності АМСКП

Провідним напрямом діяльності АМСКП є розробка креативних інноваційних технологій формування майбутнього фахівця, зокрема педагога. На думку проф. Д.В. Чернілевського, освітні проблеми, як і проблеми духовно-культурного відродження нації початку XXI століття можуть бути вирішені тільки за умови формування відповідної системи цінностей, заснованої на духовній культурі багатьох поколінь людства. Система освіти повинна стверджувати гуманістичні ідеї миру без воєн і насильства у свідомості молоді. Тому світове співтовариство прагне до створення глобальної стратегії освіти людини незалежно від місця його проживання та освітнього рівня в умовах модернізації вищої освіти. Всі країни повинно об'єднувати розуміння того, що сучасна освіта має стати міжнародним, транснаціональним, полікультурним простором, який сприятиме розвитку здатності оцінювати суспільні явища з позиції іншої людини, різних культур, іншої соціально-економічної формації.

У наукових працях учених Академії відзначається важлива роль учителя в духовно-моральному вихованні молоді, який забезпечує спадкоємність поколінь, виступає транслятором духовно-культурної спадщини. Особливості професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в рамках Академії і основоположних ідей Міжнародної академії педагогічної освіти понад чверть століття вивчаються дослідниками Житомирської науково-педагогічної школою [7, с. 114-148]. Проведені дослідження свідчать про те, що здатність педагога сформувати у студентів певну систему цінностей значною мірою залежить від рівня його професійної та духовної культури. Слід більше уваги звертати на внутрішню, глибинно-ціннісну стійку мотивацію педагога. Тільки за умови забезпечення необхідного духовно-інтелектуального потенціалу освітніх реформ, посиляться соціалізуюча роль освіти, виконання ним гуманістичної, культуротворчої функції, підвищиться соціальний статус вчителя і престиж його професії [17].

Таким чином, сучасний компетентний учитель формується на основі виробленої системи цінностей, що сприяє розвитку його професійної мобільності. Останнє дозволяє йому вільно орієнтуватися в можливих варіантах розвитку тієї чи іншої педагогічної ситуації, гнучко і творчо підходити до вирішення актуальних проблем педагогіки. Це особливо важливо враховувати при підготовці педагогічних кадрів, оскільки готувати їх слід з подвійним випередженням відповідно до сучасного соціального замовленням.

Водночас система педагогічної освіти має носити інтегральний характер, що означає побудову професійної підготовки, відповідно соціально-економічним вимогам. Тому велике значення в діяльності Академії надається вихованню молоді на основі культурологічного підходу, що передбачає формування системи цілей і цінностей суспільства, в якому живе, вчиться, виховується і розвивається молода людина як особистість [20].

До пріоритетних напрямів діяльності Академії віднесені такі проблеми: формування професійної компетентності студентської молоді на основі духовно-моральних цінностей у контексті національної ідеї (аксіологічний, інтегративний та синергетичний підходи); особистісна і професійна самореалізація молоді в контексті сучасного розвитку науки, освіти, релігії та культури (особистісно орієнтований, суб'єкт-суб'єктний, акмеологічний підходи); соціальне партнерство та правові аспекти взаємодії держави і Церкви з метою збереження і розвитку національних духовних традицій (культурологічний підхід); психологічна і соціально-педагогічна адаптація молоді з особливими потребами в процесі навчання у вищій школі.

3. Сутність педагогічної творчості вчителя

Урахуймо, що саме духовні потреби є основою творчої активності особистості. Як підкреслює академік В.Г. Кремень, гармонійно розвинена особистість повинна бути головною метою і змістом сучасної системи освіти. На його думку, «...освіта – механізм не просто трансляції знань, але і включення людини у певну культурну (як правило письмову) традицію, що дає початок будь-якій національній культурі Школа і є головний інститут національної культури, формування нації і національної держави» [11, с., 25].

При цьому саме духовні потреби постають підґрунтям творчої продуктивності, шлях до якої, пролягає через сфери дослідницької діяльності. З точки зору вчених, творча креативна особистість – активна людина, для якої характерні процеси саморозвитку, творчий підхід до розуміння, сприйняття навколишнього світу, самого себе і творча самореалізація щодо власних професійних нахилів та здібностей. Ці властивості в першу чергу повинні бути притаманні сучасному вчителю, від творчого потенціалу та діяльності якого залежить не тільки процес його власного самовдосконалення, а й творча самореалізація його вихованців, майбутніх громадян суспільства. Учитель нової генерації має не тільки набути високий рівень професійної компетентності, але й бути зорієнтованим на розвиток школяра як особистості, суб'єкта власного життя. До значущою складовою педагогічної творчої самореалізації відносимо і процесуальну діяльність, яка розвивається на етапі професійно педагогічного становлення майбутнього вчителя. При цьому головна дорога до творчої продуктивності пролягає через сфери дослідницької діяльності [19].

В.О. Сластьонін, аналізуючи проблему педагогічної діяльності як творчого процесу, підкреслює, що ні загальний рівень культури вчителя, ні його ерудиція, ні любов до дітей не є показниками, на підставі яких його можна віднести до числа творчо працюючих. Безумовним показником творчого підходу є здатність педагога модифікувати, комбінувати, аранжувати власну діяльність у нестандартному ключі [17].

З погляду С.О. Сисоєвої, сутність педагогічної творчості вчителя полягає у взаємозв'язку педагога й учня, педагогічного й учнівського колективів, який здійснюється в спільній творчій діяльності, що спрямована на розвиток творчої індивідуальності кожного її суб'єкта. При цьому найвища результативність педагогічної творчості, за сприятливих умов педагогічної праці, виявляється в позитивній динаміці сформованості учня та зростанні рівня творчої педагогічної діяльності самого вчителя [18]. Науковець

виділяє наступні ознаки педагогічної творчості вчителя: суб'єктами взаємодії є особистість дитини та особистість учителя, які перебувають у постійному розвитку; співтворчий характер суб'єктів педагогічного процесу; можливість постійної суб'єктивної новизни й оригінальності процесу та результату; обмеженість творчої діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу часом; вплив на педагогічну творчість учителя багатьох чинників, які важко передбачити [18].

Н.В. Кічук, дослідниця проблеми творчої особистості вчителя, до значимих чинників стимулювання творчих можливостей майбутніх учителів, відносить наступні: гуманізація взаємовідносин у педагогічній системі "вузівський викладач – студент", форми активного навчання у вищій школі, формування професійно пізнавальної самостійності студентів у процесі навчально-науково-дослідницької діяльності, особистісно орієнтоване спілкування майбутнього вчителя і шкільних педагогів у період навчально-виховної практики, організація професійного самовиховання [9].

При цьому креативні вчителі добре розуміються на плануванні, встановленні чіткої обґрунтованої структури і цілей кожного уроку відповідно до особливостей кожного класу та індивідуального підходу до обдарованих учнів. Творчо спрямовані вчителі застосовують різні креативні педагогічні стратегії і методи для творчого розвитку обдарованих учнів і утримання їх уваги в процесі уроку. Зі спостережень науковців видно, що компетентні вчителі більшою мірою застосовують активне розвивальне викладання: подають інформацію учням на високому рівні та з натхненням – уроки проходять у поштованому темпі, індивідуальна робота поєднується з диференційованою роботою, що посилює учнівське навчання через практику.

Такі вчителі прагнуть постійно виховувати і розвивати творчі здібності, обдарування учнів. Одна з найважливіших умов розвитку креативного мислення є створення творчої атмосфери: розвиток почуття психологічної захищеності і підтримки обдарованих дітей. Творчі вчителі з повагою ставляться до думок обдарованих учнів і заохочують їх братися за складні задачі, розвиваючи тим самим їх мотивацію і наполегливість. Учитель фактично стає консультантом і помічником обдарованих учнів, залишаючи за собою функцію контролю, надаючи можливість учням самостійно будувати творчий процес, у якому можна виділити три етапи: учень ставить задачу і збирає необхідну інформацію, аналізує, доводить почату роботу до завершення. Творчий учитель також володіє відповідними методами і засобами контролю й оцінювання рівня розвитку творчих здібностей учнів. У навчальний процес постійно включаються творчі ігри, навчальні творчі завдання, головоломки. Наводяться приклади роботи («секрети творчості») великих творців у техніці, науці, освіті, мистецтві [19, с.139].

Усі вчителі демонструють захоплення навчанням, забезпечуючи стимулююче середовище класу, перевіряючи рівень засвоєння знань і допомагають у практичній роботі класу, групи, організують індивідуальну роботу з метою розвитку знань та навичок у різних категоріях учнів. Креативні вчителі відрізняються високим рівнем гнучкості, що проявляється не тільки у школі, класі, а й за їх межами.

4. Креативний підхід до дослідження особливостей педагогічної діяльності

Ураховуючі різні позиції науковців, відзначимо, що однією з пріоритетних проблем педагогічної освіти є розвиток у майбутніх учителів потреби у професійній творчій самореалізації, розвиток педагогічних здібностей актуалізації обдарувань. З точки зору психологів потреба – це стан індивіда, створюване необхідністю, який він відчуває в об'єктах, що зумовлюють його існування і розвиток і є джерелом його активності.

Суттєвим постає обґрунтування теоретико-методологічних засад застосування креативного підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів [19]. Підкреслимо, що нині серед наукових підходів виділився як самостійний – креативний підхід до дослідження особливостей педагогічної діяльності. На думку Л.В. Кондрашової, під креативним підходом розуміється методологічна спрямованість навчального процесу на розвиток потреби до новизни, нестандартне розв'язання навчальних задач у студентів, що дозволяє шляхом активізації креативних здібностей забезпечувати стимулювання як засвоєння навчальної інформації, так і її відтворення. Визначений підхід забезпечує гармонізацію педагогічного впливу й активних дій студентів у навчанні, способів вирішення пізнавальних задач, креативних здібностей студентів і разом з тим набуття досвіду [16].

Креативна спрямованість освітнього процесу сприяє розвитку орієнтації особистості в системі професійних та моральних цінностей, вибору професійного сенсу студентами, вихованню у майбутніх учителів самостійності, активності та ініціативи.

Ми підтримуємо позицію Л.В. Кондрашової, яка вважає, що креативний підхід до організації освітнього процесу переорієнтує його з предметно-змістового аспекту на особистість майбутнього спеціаліста і проявляється: у формуванні навчальних цілей у вигляді мислительних задач; ціннісно-сміслової інтерпретації навчальної діяльності; у нестандартних способах і діях по задоволенню потреби у новизні і творчості; у створенні авторських програм, проєктів, конкурсних творчих робіт [16].

У процесі підготовки майбутніх педагогів важливо враховувати особливості творчої педагогічної діяльності, досвід педагогів-новаторів. Креативні вчителі володіють стратегією вміння продуктивно взаємодіяти з учнями (учнівський менеджмент), тобто створювати умови, щоб учні відчували психолого-педагогічну підтримку. Ця стратегія означає використання максимуму часу для учнів, щоб зосередитися на завданні – максимізація їх навчальних можливостей. Учителі керують часом та засобами, що сприяє вихованню і якісному навчанню обдарованих учнів. Досягти управління класом можна лише за таких умов: чітка структура кожного уроку, повне використання спланованого часу і разом з тим створення сприятливого креативного середовища умов для розвитку творчих здібностей учнів [19, с.138-139].

Крім того креативний учитель володіє комплексом методів і засобів, що забезпечують суб'єкт-суб'єктні відносини педагога і учня, і які підвищують мотивацію до навчання. Він також використовує такі методи, прийоми, засоби, завдання, приклади, що розвивають асоціативне, абстрактне, метафористичне мислення школярів. Такий підхід сприяє формуванню міждисциплінарних зв'язків.

Професійно-педагогічна підготовка креативного вчителя має свої особливості і передбачає подвійні цілі: по-перше, необхідно розвинути творчі здібності студентів і стимулювати їх творчий пошук засобами навчальної, позанавчальної, науково-дослідної та самостійної роботи; по-друге, необхідно озброїти майбутніх педагогів прийомами, методами, технологіями стимулювання та розвитку творчого потенціалу школярів у процесі навчальної та позакласної роботи. При цьому у підготовці майбутнього вчителя слід враховувати думку В.О. Моляко, який вважає, що творчість школярів – це діяльність, результат якої характеризується суб'єктивною новизною, бо вона пов'язана із засвоєнням нових знань і розв'язуванням різноманітних задач у навчально-виховному процесі.

Нині актуалізується проблема розвитку креативного освіти у вищій школі, активізації духовного креативності сучасної молоді в контексті підвищення її інтелектуального потенціалу та громадянського патріотизму. Основні напрями цієї проблеми відображені в монографії, підготовленої членами Академії. У роботі обґрунтовано теоретичні та прикладні аспекти розвитку креативної освіти, особливості

креативного професійної освіти майбутнього вчителя, розглянуті інноваційні технології у вищій школі в контексті креативного походу [19]

Відтак, розвиток креативності передбачає оволодіння майбутніми педагогами прийомами, способами, стратегіями творчої діяльності, тобто необхідним педагогічним інструментарієм. Спочатку студенти оволодівають відповідними прийомами творчості і застосовують їх у практичній діяльності; далі вони оволодівають засобами творчості, і пізніше з набуттям досвіду – певними стратегіями творчої діяльності: системами професійно орієнтованих задач й особистісно зумовлених дій, комбінаторних дій, аналогів на різних етапах розв'язання творчого завдання.

5. Концептуальні засади розвитку креативного мислення у майбутніх учителів у Житомирському державному університеті імені Івана Франка

Концепція формування і розвитку креативного мислення у майбутніх учителів у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, на основі креативного підходу, передбачає реалізацію наступних етапів:

- підвищення статусу педагогічної професії у сучасному суспільстві, ролі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у загальній системі освіти, надання системоутворювальної спрямованості навчально-виховному процесу у ВНЗ;
- підвищення рівня методологічної культури – формування у студентів методологічної складової педагогічного мислення, що забезпечує перехід від переважно індуктивного (шкільного) стилю мислення до переважно дедуктивного і абдуктивного (вузівського);
- подальше інтегрування усіх психолого-педагогічних дисциплін в єдину цілісну систему наукового знання про основи професійної майстерності вчителя – розвиток у майбутніх педагогів методологічної культури, ерудиції, здатності до творчого пошуку, гуманних рис особистості;
- переорієнтація методик викладання психолого-педагогічних та методичних дисциплін з репродуктивно-адаптивних знань на їх творче вироблення і реалізацію;
- розвиток креативності майбутніх педагогів у процесі навчально-науково-дослідницької та самостійної діяльності.

Виділимо основні напрями дослідження творчого потенціалу особистості педагога у процесі професійної освіти та особистісного і професійного зростання.

Цікавий пласт досліджень, присвячений розвитку творчих здібностей та обдарованості майбутніх учителів здійснено О.Є. Антонової. Автором глибоко проаналізовано філософська, історична, психологічна та педагогічна література в цьому напрямку, здійснено порівняльний аналіз проблеми навчання і виховання обдарованих дітей та молоді у розвинених країнах світу, простежено основні тенденції в розвитку цієї проблеми, виділено загальні підходи, форми і методи цілеспрямованої роботи з обдарованою особистістю. Теоретично обґрунтовано модель педагогічної обдарованості, розроблена методика навчання педагогічно обдарованих студентів [4]. Досліджено один з аспектів актуальної проблеми – підготовка майбутнього вчителя початкової школи до навчання інтелектуально обдарованих учнів (Ю.М. Клименюк). Уточнено поняття "обдарованість" й "інтелектуальна обдарованість"; проаналізовано моделі інтелектуальної обдарованості в науковій літературі. Запропоновано технологію підготовки майбутнього вчителя початкової школи до навчання інтелектуально обдарованих учнів на основі збагачення змісту традиційних педагогічних дисциплін; розроблено і впроваджено в навчальний процес спецкурс "Підготовка вчителя до роботи з обдарованими учнями"; визначено перспективні напрями розвитку проблеми підготовки вчителя до навчання обдарованої молоді в Україні. Матеріали досліджень представлені в спільній монографії О.Є. Антонової та Ю.М. Клименюк [5].

Актуальним постає завдання побудови узагальненої і збагаченої концептуальної моделі особистості педагога, яка передбачає аналіз процесу розвитку особистості педагога у період цивілізаційних та парадигмальних освітніх змін, які зумовлюють нові вимоги до особистості педагога (О.В. Вознюк). Науковець на основі системного аналізу та універсальної теоретико-методологічної схеми, яка реалізує рух думки від всезагального до особливого, а від нього до одиничного, обґрунтовує розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін.

На думку О.В. Вознюка, можна диференціювати три глобальні педагогічні цілі розвитку людини (які відповідають трьом традиційним цілям – освітній, виховній і розвивальній та співвідносяться із трьома класичними суб'єктами колективного наукового пошуку – генератором ідей, ерудитом, критиком): гносеологічну – формування особистості через освіту як цілісну систему; праксеологічну – формування фахівця у процесі навчання; аксіологічну – формування духовно-моральної патріотичної особистості шляхом виховання. Еталонною освітньою системою постає така система, яка інтегрально-комплексним чином реалізує триєдину мету – формування фахівця, патріота та особистості. Відтак, найбільш повною й довершеною педагогічною парадигмою має бути така холістична парадигма, яка відображає (на теоретико-методологічному та практико-технологічному рівнях) цілісний освітній процес.

Творчість, з погляду О.В. Вознюка, – процесуальна категорія і її можна розглядати як реалізовану креативність (що характеризується певними якостями, властивостями особистості), креативність у дії. У цьому контексті креативність можна розуміти як здатність бути творчим. Застосування імовірнісної функції в педагогіці відкриває нову її сторінку. Отже, феномен людської обдарованості вже за своїм визначенням має розумітися як таке утворення, що закладено в людині у вигляді потенційної якості, яку слід актуалізувати, а не формувати як щось нове [6, с. 248].

На основі аналізу філософських та соціологічних досліджень Г. С. Батіщева, В. П. Іванова, Б. М. Кедрова, П. Ф. Кравчука, А. Г. Спіркіна, автор розглядає потенційно-можливу природу креативності у напрямку створення особистістю якісно нових, унікальних матеріальних і духовних цінностей. За таких умов творчість особистості характеризується як процесуальна категорія, а креативність – як властивість особистості, яка виявляється в тенденції до вирішення проблем по-новому, новими засобами, семантичними “стрибками”, конфігураціями дій або методів та ін. Отже, креативна особистість – це особистість, що характеризується внутрішніми передумовами (особистісні новоутворення, нейрофізіологічні задатки, особливості когнітивної сфери), що забезпечують її творчу активність, тобто не стимульовану зовні пошукову та перетворювальну діяльність.

Загалом у довідниковій літературі, креативність (від лат. *creature* – творення) характеризується як здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації, у той час як творчість – це психічний процес, діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. При цьому творчість постає культурно-історичним феноменом, що реалізується як особистісна і процесуальна сутність і передбачає наявність у суб'єкта певних здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю [22, с. 520].

Відтак, творчість і креативність, співвідносні і можуть розглядатися як синонімічні. Однак ці поняття мають як схожість, так і відмінності: якщо творчість розуміється як процес, що має певну специфіку і призводить до створення нового, то креативність розглядається як потенціал, внутрішній ресурс людини, тому для позначення сфери “суб'єктно-значущої новизни” (яка реалізується у площині суб'єктно-особистісного аспекту творчості) вважається за доцільне використовувати поняття “креативність”, що у західній традиції пов'язується в

більшості випадків із "виробництвом" ідей, нових і значущих саме для суб'єкта. Учені (Л. Б. Єрмоласва-Томіна) виділяє таку головну відмінність: творчість реалізується в одному виді діяльності, у той час як креативність – особистісна характеристика, що проявляється головним чином у тому, що людина вкладає творче начало в усі види діяльності.

Таким чином, креативність – це творчі здібності, а показниками креативності можна виділити: розвиток фантазії, уяви, здатність до генерації ідей; синтетичні здібності; оригінальність та ефективна організація мислення; сприйнятливості до проблем і суперечностей, відкритість до інновацій; розвинуту інтуїцію, зверненість до підсвідомості; розвинуте асоціативне мислення та його метафоричність, прагнення до знаходження нових смислів, емпатія, альтруїзм, парадоксальність, цілісність і об'ємність сприйняття, оригінальність, гнучкість та асоціативність мислення, здатність до перенесення досвіду в нову ситуацію та до об'єктивних оцінок, легкість генерування ідей, здатність до прогнозування (М.А. Холодная, О.В. Вознюк) [6, с.249].

Узагальнення наукових позицій учених (О. В. Брушлинський, Н. М. Гнатко, Є.О. Голубєва, В. О. Крутецький, М. С. Лейтес, О. М. Матюшкін, В.О. Моляко, М. М. Подьяков, В. М. Русалов, Б.М. Теплов та ін). дає можливість стверджувати, що обдарованість виявляється (актуалізується, реалізується) у людини через певні навчальні процедури. Такий підхід дозволяє виділити і концептуалізувати актуалізаційну педагогічну дію. При цьому обдарованість як потенційна сутність, зазвичай, розглядається як системне особистісне новоутворення, що постає певним координатором, регулятором, стимулятором творчої діяльності особистості. Тому досліджувати обдарованість (як в цілому потенційну сутність, яка має "проявитися", актуалізуватися) слід у цілісному контексті дослідження спільно з дослідженням інтелектуальних та творчих здібностей [6, с. 250].

Здійснено низку досліджень розвитку творчого потенціалу майбутніх педагогів. Так, Н.М. Колесник вивчала проблему підготовки майбутніх вчителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів [7]. У дослідженні проаналізовано: історико-педагогічний аспект становлення художньо-технічної творчості учнів в Україні та за кордоном, базові поняття та наукові підходи до підготовки майбутніх учителів у досліджуваній сфері. Виділено художньо-технічний компонент у змісті професійної освіти вчителя. Створено відповідну модель, яка включає такі компоненти: цілемотиваційний, інформаційний, діяльнісно-практичний, організаторський, творчопошуковий, емоційно-ціннісний, рефлексивно-діагностичний, оцінно-результативний; виявлено критеріальні характеристики і технологія підготовки готовності майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів.

Оригінальним є дослідження О.М. Піддубної, в якому проаналізована проблема розвитку і становлення народної художньої творчості. Визначено теоретичні основи використання народної художньої творчості у професійній підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Виділено відповідні критерії, показники рівнів готовності студентів. Обґрунтована і реалізована ефективна модель професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва засобами народної художньої творчості [10].

6. Педагогічні умови впровадженню креативного підходу у професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів.

На основі проведених досліджень виділимо психолого-педагогічні умови, що сприяють упровадженню **креативного підходу** у процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, орієнтації їх на творчий пошук. Це творча взаємодія викладачів та студентів у навчальному процесі при вирішенні професійно орієнтованих навчальних проблем; актуалізація розвивального потенціалу психолого-педагогічних дисциплін; активізація самостійної пізнавальної діяльності студентів; створення творчого, психологічно комфортного середовища у навчальному закладі; залучення майбутніх

педагогів до науково-дослідної діяльності (створення наукових проєктів, робіт, наукових публікацій); співпраця з викладачами-науковцями у межах науково-педагогічної школи "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів", яка діє в університеті впродовж 25 років; залучення майбутніх учителів до процесу самооцінки особистісних та професійних досягнень [7]. Відтак, **креативний підхід** передбачає організацію професійної підготовки як процесу розв'язання розвивальних задач. Під час дослідження нами була розроблена типологія та технологія розв'язання професійно орієнтованих задач та створено відповідний навчальний посібник [8]. Це дає можливість перетворити навчальний процес у механізм трансляції професійних цінностей, моральних принципів. У "проблемному" навчальному просторі створюється креативне середовище, яке формує у майбутніх учителів уміння проєктувати траєкторію та перспективу власного професійного зростання, саморозвитку духовного, морального, інтелектуального й емоційного потенціалу власної особистості.

Формуванню креативної особистості педагога у навчальному процесі сприяло: застосування нетрадиційних форм, методів, інноваційних технологій, тренінгів, розв'язання професійно орієнтованих задач, мікрОВикладання, ділові ігри "Вчитель, на якого чекають", виконання дослідницьких проєктів, конкурси, творчі майстерні, дискусії про проблеми сучасної школи тощо. Зокрема, на заняттях обговорюють педагогічні ситуації незавершеності або відкритості на відміну від стереотипних; студентів заохочували до різноманітних запитань стосовно майбутньої професії; стимулювання відповідальності і незалежності. Останнє забезпечує включення студентів у професійні ситуації, в яких вони активно діють, приймають рішення, несуть відповідальність за їх наслідки. Майбутні педагоги моделюють педагогічні ситуації, що сприяє усвідомленню ними професійної перспективи. Тим самим створюються умови для професійного саморозвитку, самоствердження і самовираження особистості майбутнього фахівця.

Також стимулюють розвиток творчого мислення студентів: самостійні розробки, спостереження, узагальнення; посилення уваги з боку викладачів до студентів; діалогічні форми та методи взаємодії суб'єктів освіти; активне включення майбутніх педагогів у самостійну та науково-дослідницьку діяльність (написання курсових, бакалаврських, дипломних, магістерських робіт, участь у наукових конференціях, наукові публікації тощо).

У результаті проведеного дослідження відбулося збагачення ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх учителів, глибоке усвідомлення сутності педагогічної професії, підвищення рівня професійних знань, розвинулися педагогічні здібності та вміння застосовувати набуті знання у різноманітних видах професійної діяльності. Останнє знайшло відображення в умінні формулювати навчально-виховні розвивальні цілі, проєктувати бажаний результат, відбирати систему й послідовність дій щодо включення учнів в активну пізнавальну діяльність, у творчий пошук. Майбутні вчителі прагнули під час педагогічної практики: надати навчальному матеріалу творчу спрямованість, наблизити матеріал, що пред'являється учням, до їх потреб та інтересів; краще пізнати особистість учня, його індивідуальні, емпатійні, мотиваційно-вольові особливості. Методи навчання, які застосовували студенти, урізноманітнювалися і набули творчої спрямованості. У процесі професійної підготовки майбутні педагоги переконалися у важливості застосування **креативного підходу** у навчальній діяльності. При цьому увага акцентується на діяльнісно-операційному, регуляційно-комунікативному і поведінковому компонентах професійної діяльності.

Досвід навчання майбутніх учителів у контексті **креативного** підходу певним аспектам і способам креативної поведінки, моделювання творчих дій демонструє істотне зростання креативності як відкритості новому, чутливості до проблем, висока потреба у творчості. Таким чином, на основі аналізу наукових праць у досліджуваній сфері та практичного досвіду щодо розвитку креативності майбутніх учителів робимо висновок:

креативність педагога має розглядатися як функція цілісної особистості, що зумовлена відповідними психолого-педагогічними умовами та високим рівнем сформованості її професійних та особистісних якостей.

Виділені пріоритети створюють передумови для розробки технології і методики вирішення проблеми формування у студентів потреби до творчої самореалізації в процесі вивчення педагогічних дисциплін, їх творчого потенціалу: самопізнання – провідний компонент, на основі чого майбутні педагоги вчаться бачити за своїми захопленнями, мотивами, ті фундаментальні потреби, мотивуючі активність наших дій, в нашому дослідженні – творчу активність (вони є основою стилю нашого життя). Оволодіння фундаментальними потребами підвищує здатність майбутнього педагога, його особистісного "Я" контролювати будь-яку потребу в напрямі її самоаналізу, саморозвитку, творчої самореалізації, використання проєктивних методик, які передбачають передусім забезпечення функції – проєктування людиною самої себе.

Дослідження свідчать, що формування у майбутніх учителів здатності до творчої самореалізації проєктується поетапно: виявлення педагогічних передумов об'єктивної необхідності, яка усвідомлюється у вигляді відповідних потреби, бажання; організація професійно орієнтованої педагогічної ситуації, яка викликає появу у свідомості образів, відповідно до цієї потреби; передбачення обставин, за яких можливий процес творчої самореалізації студента – потенційну педагогічну ситуацію. Виявлені компоненти мотивують мету інтелектуально-професійної підготовки: створення сприятливих стимулюючих умов для творчої самореалізації педагогічних здібностей майбутніх учителів; оволодіння необхідними знаннями, вміннями, навичками, досвіду, розв'язання професійно орієнтованих педагогічних задач у різних ситуаціях, розвиток творчого світогляду, розширення інформаційного простору за допомогою інтерпретації, підвищення рівня педагогічної компетентності, інтелектуального творчого потенціалу особистості.

Таким чином, провідними потребами майбутніх фахівців є самовираження в процесі професійно орієнтованої діяльності, самовдосконалення своїх природних можливостей, задатків і розвиток педагогічного креативного мислення. Інтерес до педагогічної професії, потреба в спілкуванні з дітьми, потреба у творчій самореалізації виступає підґрунтям професійного становлення педагога.

7. Науково-методичне забезпечення освітнього процесу у вищій школі у контексті креативного підходу

Важливе значення у формуванні креативної особистості майбутнього фахівця мало створення науково-методичного забезпечення освітнього процесу у вищій школі. Вченими Академії підготовлено ряд навчальних посібників за редакцією професора Д.В. Чернілевського, серед них посібника "Педагогіка вищої школи", "Методологія наукової діяльності" [21], в яких проаналізовано теоретико-методологічні та технологічні основи теорії і практики наукової діяльності у ВНЗ. Розглянуто сутність науки, її сучасна структура; представлені креативні технології та методи науково-педагогічної діяльності, позначені шляхи збереження національних традицій в умовах глобалізаційних процесів. Особливу роль виконує навчальний посібник "Духовна культура особистості" [20]. У посібнику виділено основні аспекти історико-педагогічної ретроспективи на прикладі регіону Поділля, а також сучасної духовної ситуації, пов'язаної з кризою філософського, релігійного та науково-педагогічного світогляду, підкреслено положення про те, що тільки високоморальна духовно багата особистість здатна до творчого творчому пошуку і саморозвитку. Саме такий підхід може забезпечити соціокультурний і технологічний розвиток соціуму й особистості.

Істотну роль у формуванні креативної, духовно-моральної особистості виконують науково-методичний збірник (періодичне видання) "Нові технології навчання" та журнал "Креативна педагогіка", засновані АМСКП. Основу змісту названих видань та діяльності Академії складають наступні концептуальні напрями: духовно-моральна культура молоді та її глибинна історична зв'язок розвитку освіти і педагогічного знання традиційної національної та світової культури, науки та громадської думки; просторовий і сучасний діалог педагогічних ідей, течій, систем, культур у багатовіковому процесі розвитку освіти і педагогічної думки інноваційна діяльність в освіті в сучасних умовах; духовно-моральний потенціал як основа виховання патріотизму; професіоналізм педагога в реалізації креативних психолого- педагогічних технологій.

8. Акмеологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів

Важливе значення науковцями надається дослідженню творчої моральної особистості та її вершинних проявів, які здійснюються у Житомирському державному університеті імені Івана Франко понад 30 років, спільно з Санкт-Петербурзькою академією акмеологічних наук, яку очолює доктор психологічних наук, доктор акмеологічних наук, професор, член-кореспондент РАО Н.В. Кузьміна. Предметом акмеологічних пошуків є закони творення духовних продуктів, що задовольняють заздалегідь сформульованим вимогам, про якість яких судять за непрямими показниками: духовно-матеріалізованим, а також по матеріальним продуктам, що забезпечують саморозвиток в новому середовищі, в умовах основного протиріччя освіти і глобалізації [1, 2 12, с. 15].

8.1. Загальна характеристика акметехнологического комплексу

У ЖДУ імені Івана Франко створено акметехнологический комплекс, який сприяє розвитку творчого потенціалу особистості і професійної майстерності майбутнього вчителя як найважливіший напрям у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів». Комплекс включає міжвідомчі науково-дослідні лабораторії, науково-методичний центр, і науково-методичні лабораторії, метою яких є сприяння в особистісному і професійному розвитку майбутнього педагога. Крім того Комплекс передбачає розробку акметехнологій особистісного і професійного зростання, наукові проекти, консультативну підтримку навчальних закладів різного рівня акредитації, акмеологічний супровід процесу підготовки педагогічних кадрів. Акмеологічний комплекс також передбачає апробацію проведених досліджень на міжнародних і всеукраїнських конференціях, науково-методичну співпрацю і розробку науково-методичного забезпечення педагогічного процесу в середній і вищій школі [15].

8.2. Діяльність дослідницьких центрів і лабораторій у складі акметехнологічного комплексу.

З 2004 року в Житомирському державному університеті імені Івана Франка була створена науково-дослідна лабораторія "Акмеология освіти" як результат 30-річної співпраці кафедри педагогіки з Громадською міжнародною академією акмеологічних наук (м. Санкт-Петербург). Науковим керівником лабораторії є доцент кафедри педагогіки, доктор педагогічних наук, член-кореспондент Міжнародної академії акмеологічних наук, академік Української академії акмеології Н.Г. Сидорчук. Мета діяльності лабораторії: проведення досліджень, пов'язаних з проблемами педагогічної акмеології, наукова співпраця з акмеологічними відділеннями вищих учбових закладів України і країн ближнього зарубіжжя (Беларуси, Молдови, Грузії, Польщі). Основні напрями наукової і організаційної діяльності лабораторії: ініціація і координація проведення наукових досліджень в області акмеології шляхом залучення до дослідницької

роботи викладачів, співробітників, студентів університету; створення проблемних груп; виявлення перспективних дослідників серед студентів, випускників університету, педагогічних працівників, залучення їх до проведення досліджень у рамках діяльності лабораторії; науково-методична співпраця з провідними навчальними закладами України і країн ближнього зарубіжжя, з громадськими організаціями і державними установами; розробка рекомендацій кафедрам щодо написання дипломних і магістерських робіт, пов'язаних з акмеологічною проблематикою; участь у наукових проектах, у роботі міжнародних і всеукраїнських конференцій, семінарів і круглих столів; популяризація ідей і наукових досягнень науково-дослідної лабораторії акмеології освіти серед педагогічної громадськості; рекомендація кращих наукових робіт до публікації у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях [12, с. 146].

Продуктивно функціонують дві міжвідомчі лабораторії на базі Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Житомирського державного університету імені Івана Франка (на основі загального договору) : а) лабораторія «Громадянський розвиток особистості професіонала» – координаторами діяльності Лабораторії виступають завідувач відділом андрагогіки ІПООВ АПН України, професор Л.Б. Лук'янова і доцент ЖДУ ім. І. Франка О.В. Вознюк; б) лабораторія "Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії". Координаторами діяльності лабораторії є завідувач відділом теорії і історії педагогічної майстерності ІПООД НАПН України, професор М.М. Солдатенко і доцент ЖДУ ім. І. Франка І.І. Коновальчук [12, с.146].

Результатом співпраці університету і ІПООД НАПН України, за ініціативою академіка І.А. Зязюна, стало створення при Житомирському обласному педагогічному ліцеї, Академії педагогічної майстерності.

Комплекс також включає науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю, який функціонує з 2003 року, має відповідну організаційну структуру, яка передбачає координацію діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу щодо навчання і виховання обдарованих студентів. Мета діяльності: формування в університеті цілісної, саморегульованої системи по виявленню і підтримці обдарованої студентської молоді, розвитку і реалізації здібностей студентів, стимулювання творчої роботи суб'єктів освіти, підвищення якості підготовки фахівців, активізації учбово-пізнавальної діяльності студентів, формування резерву для вступу в магістрат і аспірантуру, підготовці науково-педагогічних і наукових кадрів для університету, а також середніх загальноосвітніх, спеціальних і вищих навчальних закладів м. Житомира і Житомирської області.

До основних функцій Центру відносяться: координаційна, діагностична, організаційна, моніторингова, дослідницька, методична, консультативна. Структура Центру складається з дев'яти підрозділів, кожен з яких виконує певні завдання: аналітико-інформаційний, науково-дослідної роботи, професійно-педагогічної творчості, соціально-педагогічної, художньо-естетичної творчості, підготовки студентів до участі у Всеукраїнських олімпіадах, міжнародної і міжрегіональної співпраці, довузівської підготовки педагогічно обдарованих школярів [12, с. 157-158].

Розширюються науково-методичні зв'язки з навчальними закладами навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся", який охоплює понад 20 навчальних закладів Житомирщини різного рівня акредитації. У кращих навчальних закладах комплексу «Полісся» реалізується модель акмеологічної школи, в якій створено всі необхідні умови для становлення і розвитку високих досягнень суб'єктів освіти, необхідних для розвитку особистості і соціуму. В акмеологічній школі учень розвивається як індивід, суб'єкт, особистість. При цьому враховуються його індивідуальні особливості,

формуються духовні та моральні цінності, розвиваються творчі здібності, вміння соціалізуватися, будувати гармонійні стосунки в колективі та соціумі.

8.3. Участь у міжнародних та всеукраїнських проектах.

Під керівництвом вчених університету студенти беруть участь в міжнародному україно-польському проекті на кращу студентську роботу "Науковий дебют 2011, 2012, 2013, 2014". Основна тема конкурсу - "Сталий розвиток". Переможці конкурсу брали участь у заключному етапі конкурсу в Варшаві (р. Польща). З 2005 року щорічно Житомирський державний університет виступає базовим навчальним закладом для проведення творчого конкурсу серед старшокласників "Педагогічна діяльність – моє покликання", в якому беруть участь учні випускних класів Житомирської, Вінницької, Хмельницької та інших областей України. У 2014 році студенти університету брали участь у всеукраїнському конкурсі «Акмеособистість» у межах Української академії акмеології, 12 з них отримали дипломи переможців.

8.4. Упровадження акмеологічних технологій.

У професійній підготовці майбутніх учителів активно реалізуються акмеологічні технології, які сприяють підвищенню якості освіти. Основне завдання акмеологічних технологій – сформулювати і закріпити у самосвідомості майбутніх фахівців затребувану необхідність у саморозвитку та самореалізації, що дозволяють спеціальними прийомами і техніками **Самоактуалізованих особистісний та професійний "Я"**. Об'єктом технологізації постають особистісні зони розвитку людини, способи і засоби життєдіяльності, професійного становлення. Структура акмеологічних технологій може бути представлена наступним чином: мета і завдання технології; методологічні засади; принципи розробки технології; умови технологічного процесу; аналіз конкретної професійно орієнтованої ситуації; характеристики суб'єкта й об'єкта технології, особливості їх взаємодії; етапи, прийоми (стратегічні, тактичні, оперативні) досягнення мети; способи прогнозування результатів; упровадження [8,9].

До акмеологічних – відносимо такі технології: ігрові (дидактична гра, технології ігromodelювання), технології психоконсультації, інтерактивні технології, тренінгові технології, технології розвивального навчання, технології особистісно орієнтованого навчання, метод проектів та ін.

8.5. Наукова співпраця в контексті акмеологічного підходу.

Продовжують розвиватися наукові зв'язки із Санкт-Петербурзької Академією акмеологічних наук (Росія) і Українською Академією акмеології (Київський університет імені Бориса Грінченка). За останні роки проведена значна робота у напрямку збагачення теорії та методики професійної освіти, теорії та методики виховання у контексті акмеологічного підходу. Учені школи брали участь у ряді міжнародних науково-практичних конференцій: міжнародної україно-польської конференції «Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл» (Київ-Житомир 2012 р.), «Акмеологія – наука XXI століття», в сесії Академії акмеологічних наук "Закони творення духовного продукту" (Санкт-Петербург, 2011 р); в академічних читаннях "Якість освіти – результат застосування акмеологічної теорії, технологій, вимірювань" (Санкт-Петербург, 2013); в Ананьївських читаннях – "Психологія в охороні здоров'я" (Санкт-Петербург, 2013) та ін. У 2014 році науковці ЖДУ брали участь у X Міжнародній науковій онлайн-конференції у м. Добричі (Болгарія) «Освітній менеджмент: ефективні практики» у роботі секції "Розвиток професіоналізму та професіоналів", міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах» (Київ-Житомир, 2014 р.) та ін.

Відтак, у межах Житомирської науково-педагогічної школи здійснюється значна робота щодо реалізації креативного підходу у професійній підготовці нової генерації педагогів, творчо орієнтованих на новітні технології.

Таким чином, початок ХХІ століття характеризується всебічним поширенням глобалізаційних явищ – як процесу універсалізації, виявлення єдиних для всієї планети Земля закономірностей, структур і взаємин у різних сферах життєдіяльності суспільства. В цих умовах вищій школі слід спрямовувати студентську молодь на творчу діяльність, патріотичну ідентифікацію національної культури та конкурентоспроможного фахівця-професіонала.

Література:

1. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста : монографія / Н.В. Кузьмина, С.Д. Пожарский, Л.Е. Паутова. – СПб, Коломна-Рязань, 2008. – 376 с.
2. Акмеология: учебное пособие /А.А. Деркач, В.Г. Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
3. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу : [монографія] / О. Є. Антонова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. – 456 с.
4. Антонова О.Є. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи / О. Є. Антонова, Ю. М. Клименюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 263 с.
5. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. – М.: Флинта-наука, 1998. – С. 40-44.
6. Вознюк О.В. Развитие личности педагога в условиях цивилизационных zmian: теория і практика : монографія / О.В. Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – 612 с.
7. Дубасенюк О.А. Житомирська науково-педагогічна школа: історія, здобутки, перспективи // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С. 114-148.
8. Дубасенюк О.А. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / О.А. Дубасенюк, О.В. Вознюк /. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. 2010. – 272 с.
9. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 “Теорія та історія педагогіки” / Н.В. Кічук. – Київ, 1993. – 31 с. – **С. 20.**
10. Колесник Н. Є. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Колесник Наталія Євгенівна. – Житомир, 2007. – 335 с.
11. «Кремень В.Г. Філософсько-освітня діяльність:інноваційні аспекти // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С.10-26.
12. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория фундаментального образования (созидания духовных продуктов в свойствах субъектов образования средствами учебных дисциплин): монография / Н.В. Кузьмина. – СПб.: Изд-во НУ «Центр стратегических исследований», 2012. – 382 с.
13. Педагогічна спільнота: психосоціальний аспект: колективна монографія / за ред. О.А. Донченко. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 192 с.

14. Піддубна О. М. Народна художня творчість у фаховій підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Піддубна Оксана Михайлівна. – Житомир, 2010. – 280с.
15. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: [монографія] / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 389 с.
16. Профессиональное становление студентов в условиях креативного подхода к организации образовательного процесса высшей педагогической школы / Л.В. Кондрашова // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: матер. V міжнарод. наук.-практ. конф. – Хмельницький, ХНУ, 2009. – С. 101-105.
17. Сластенин В.А., Перевалов С.Г. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В.А. Сластенин, С.Г. Перевалов // Педагогическое образование и наука – 2005. – № 1 – С. 25-34.
18. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки / С.О. Сисоєва // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С.161-172.
19. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 284 с.
20. Чернілевський Д. В. Духовна культура особистості: навчальний посібник: Вид. 3-є, допов. / Д.В. Чернілевський, М.Б. Євтух, П.М. Таланчук. – Вінниця: АМСКП, 2013. – 416 с.
21. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: навч. посіб., вид. 3-є, перероблене / Д.В. Чернілевський, М.І. Томчук, О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, В.І. Захарченко, О.В. Вознюк / за ред. Д.В. Чернілевського. – Вінниця: Вид-во АМСКП, 2012. – 346 с.
22. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Шапар. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с. – С. 520.